

УДК 338.242

JEL Classification: F55

Матвійчук І.О.

аспірант кафедри «менеджменту зовнішньоекономічної діяльності»

Академія митної служби України

Матвийчук И.А

аспирант кафедры «менеджмента внешнеэкономической деятельности»

Академия таможенной службы Украины

Matvijchuk I.O.

Postgraduate Student, Department «Management of Foreign Economic Activity»

Ukrainian Academy of Customs

**ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ**

**ГЛОБАЛИЗАЦИОННОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ
УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ
ГОСУДАРСТВА**

**GLOBALIZATION DIMENSION OF INSTITUTIONALIZATION OF
MANAGEMENT OF THE STATE ECONOMIC SECURITY**

У статті досліджено глобалізаційний вимір інституціоналізації управління економічною безпекою держави в умовах посилення процесів інтеграції, транснаціоналізації та інтернаціоналізації світової економіки. Здійснено поглиблений комплексний аналіз нових світових реалій з позиції вихідних положень сучасної інституціональної теорії як наукового напрямку. Особливу увагу приділено дослідженню механізмів впливу на економічну безпеку

держави актуальних глобалізаційних процесів. Виявлено та проаналізовано основні типи інституційної взаємодії у світовому економічному просторі. Обґрунтовано необхідність здійснення в сучасних умовах кардинальної інституційної реформи.

Ключові слова: глобалізація, глобальна економіка, економічна безпека, інститути, інституціоналізація, типи інституційної взаємодії.

В статті досліджено глобалізаційне вимірювання інституціоналізації управління економічної безпекою держави в умовах посилення процесів інтеграції, транснаціоналізації та інтернаціоналізації світової економіки. Проведено ґлибокий комплексний аналіз нових світових реалій з позиції вихідних положень сучасної інституціональної теорії як наукового напрямку. Особливу увагу приділено дослідженню механізмів впливу на економічну безпеку держави актуальних глобалізаційних процесів. Виявлені та проаналізовані основні типи інституціонального взаємодіяння в світовому економічному просторі. Обґрунтовано необхідність здійснення в сучасних умовах кардинальної інституціональної реформи.

Ключевые слова: глобализация, глобальная экономика, экономическая безопасность, институты, институционализация, типы институционального взаимодействия.

The article investigates the globalization dimension of institutionalization of management of the state economic security in the condition of intensification of the processes of integration, transnationalization and internationalization of the world economy. It conducts a profound complex analysis of new world realities from the point of view of main provisions of the modern institutional theory as a scientific direction. It pays a special attention to research of the mechanisms of influence on the state economic security of current globalization processes. It identifies and analyzes the main types of institutional interaction in the world economic space. The article

proves the necessity of implementation of the cardinal institutional reform in the modern conditions.

Key words: globalization, global economy, economic security, institutions, institutionalization, types of institutional interaction.

Постановка проблеми. Сучасні кардинальні трансформації в галузі економіки, політики, фінансів, виробництва, торгівлі, транспорту, культури та інформації зумовили перехід інтернаціоналізації світового господарства на якісно новий рівень свого розвитку - глобалізацію абсолютно всіх сфер суспільного життя в планетарному масштабі. В сучасних умовах глобалізаційні процеси набули таких масштабів та обертів, що сьогодні вони не лише здійснюють прямий або опосередкований вплив на економічну безпеку, економічний, політичний і соціальний розвиток країн світу, але й визначають подальші напрями та перспективи еволюції світогосподарського простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного управління та забезпечення економічної безпеки держави останніми роками набуло актуальності. У зв'язку з цим окремі аспекти даної проблематики стали предметом дослідження визначних вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них варто виділити фундаментальні роботи Л. Абалкіна, І. Бінька, А.Городецького, Б. Губського, В. Мунтіяна, В. Сенчагова, В. Тамбовцева, В.Шлемка та ін.. Дослідженню процесів глобалізації та ступеню їх впливу на національні економіки присвячені роботи відомих зарубіжних науковців У.Бека, І. Валлерстайна, Т. Левітта, Дж. Мейера та ін.

Невирішені частини проблеми. Однак, критичний огляд наукових досліджень з даної проблематики свідчить, що деякі аспекти залишаються не в повній мірі дослідженими, зокрема, потребує додаткової уваги питання інституціоналізації управління економічною безпекою держави в глобальному середовищі.

Метою дослідження є комплексний аналіз процесів інституціоналізації управління економічною безпекою держави в умовах посилення

глобалізаційних процесів в планетарному масштабі.

Основні результати дослідження. Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що глобалізація поступово стає тим ключовим процесом, під впливом якого розвивається економіка і політика кожної окремо взятої держави світу. Ще не так давно вважалося, що інтеграція у світовий економічний простір багато в чому пов'язана з діючою в державі моделлю господарської системи і ступенем розвиненості її економіки. Однак, в сучасних умовах така лінійна залежність практично втратила своє значення. З'являється все більше підстав стверджувати, що ступінь інтегрованості держави в глобальну економіку залежить від інтересу глобальної економічної системи до її ринкового простору та економічних ресурсів.

Таким чином, можна стверджувати, що суть глобалізації в сучасному її розумінні полягає в стрімкому та активному розширенні й ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей між суб'єктами діяльності світової економічної системи. В цьому аспекті глобалізація як процес складається з безлічі глибинних трансформацій, що відбуваються в різних сферах діяльності. Це нова стадія розвитку економіки, нова якість взаємин та побудова нових правил (і навіть бар'єрів) між різними державами світу та їх економіками [5, с. 22].

Глобалізація диктує модернізацію моделей соціальної організації, до яких належать, насамперед, держави. Зазначимо, що на рівні держави традиційно приймалися найбільш значимі політичні рішення, забезпечувалися умови національної безпеки і підтримувався баланс між економічно ефективним та соціально справедливим (згідно пануючих уявлень) розвитком суспільства. Глобалізація порушує цей баланс. Виникає невідповідність повноважень у традиційних інститутів ухвалення рішень і міжнародних або наддержавних центрів, що поступово перебирають на себе функцію контролю над основними ресурсами та економічними процесами на планетарному рівні. Таким чином, наростає обсяг повноважень, делегованих від держави наднаціональним органам.

Отже, втрата контролю над певними сферами суспільного життя та перехід пов'язаних з цим функцій, принципово змінюють всю систему організації громадянського суспільства. Державний апарат втрачає частково контроль і над розробкою норм суспільного життя, домінувати починають міжнародні правові норми. В результаті, держава як інститут опиняється в умовах подвійного тиску. З одного боку - розростання наднаціональних інтеграційних і транснаціональних утворень, а з іншого - поширення процесів регіоналізації, поступово змушують її до згортання своїх, в першу чергу, економічних функцій. Так, світова економіка перетворюється в глобальну самовідтворювану систему, в якій основні планомірні та цілеспрямовані дії, що визначають відтворення, приймаються на міжнародному рівні в групі найбільш розвинених держав. При цьому сьогодні підтримується та поширюється думка, що рішення, які визначають головні тенденції економічного розвитку, повинні прийматися на рівні наднаціональних органів та транснаціональних організацій. На ряду з цим, такі домінуючі сили зазвичай є анонімними та важко розпізнаваними. Вони не представляють якої-небудь цілісної системи або порядку, найчастіше виступаючи цілим комплексом систем. Таким чином, держави перетворюються на уповноважених виконавців їх волі, контролюючих та стабілізуючих соціальну ситуацію на закріпленій території [1].

Зворотний бік цих наслідків глобалізації приховує в собі небезпеку закріплення технологічного та інтелектуального відставання більшої частини країн світу від розвинених держав, формування нового розшарування світових ринків. Для окремої держави, її суспільно-політичних інститутів проблематичним стає визначення пріоритетів розвитку, формування національних інтересів, акумулювання та спрямування ресурсів на їх реалізацію. Таким чином, в цьому, на наш погляд, виявляється найважливіше протиріччя глобалізації: цей процес як розширює відносну свободу для держав та їх господарюючих суб'єктів, так і обмежує її, приводячи дії господарюючих суб'єктів не стільки до економічної вигоди, скільки до слідування певним правилам та вимогам.

При цьому, глобалізаційні процеси, як правило, призводять до кардинальної інституційної реформи. Однак, за відсутності відповідних інституційних та контролюючих структур, лібералізація торгівлі та інвестицій може негативно позначитися на добробуті нації. Такі несприятливі, дестабілізуючі наслідки в різних галузях і регіонах можуть проявитися по-різному та будуть в значній мірі залежати від інституційної підтримки та проведення додаткових політичних заходів. Ефективні інститути, ринкова інфраструктура та адекватні правові основи - важливі складові конкурентоспроможності держави, на ряду з тим, як неефективні інститути, слабо розвинена інфраструктура та слабкі юридичні основи можуть перешкоджати її успішному функціонуванню на світових ринках або призвести до значних втрат матеріальних, трудових, інформаційних та інших ресурсів.

У зв'язку з тим, що на сьогоднішній день глобалізація як вища ступінь інтернаціоналізації національних відносин поступово утверджується в якості пануючих загальноцивілізаційних правил, норм, цінностей, принципів, регульованих міжнародними (глобальними) інститутами, які відрізняються від існуючих визначень інституційної складової, то сучасний рівень глобального економічного співробітництва вимагає переосмислення процесів його інституціоналізації та адаптації національних економік до нових світових реалій, умов і тенденцій розвитку.

На нашу думку, інститути, що формуються та розвиваються в суспільстві сьогодні, в тому числі, інститути управління, покликані сприяти всебічному захисту суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпеченню національних інтересів сьогодні та в перспективі, таким чином формуючи та реалізуючи цілісну стратегію забезпечення економічної безпеки держави. Однак, реалізація цієї стратегічної мети потребує значних інвестицій в трансформацію діючих інститутів, а також постійний моніторинг ситуації, що складається на світових ринках, та можливість оперативного реагування на будь-які, навіть незначні на перший погляд її зміни.

На сьогоднішній день головна задача полягає в тому, щоб забезпечити належні умови для структурно-функціональної оптимізації та якісного вдосконалення діючої на сьогоднішній день системи інституціонального забезпечення управління економічною безпекою як на рівні окремої держави, так і в глобальному вимірі. Очевидно, що останніми роками розрив між засобами та формами регулювання світогосподарських зв'язків та динамікою і масштабами сучасних глобальних трансформацій стає дедалі більшим [4, с. 399].

Сформовані в другій половині минулого століття правила функціонування світової економіки вже неадекватні зростаючим потребам і масштабами товарних, фінансових, інформаційних, капітальних та людських потоків, які відповідали б сучасному ступеню глобалізації світогосподарських зв'язків і сприяли оптимальному збалансуванню інтересів та пріоритетів розвитку основних суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Очевидно, що побудова та ефективне функціонування сучасної теоретичної моделі інституціоналізації управління економічною безпекою держави, адекватної актуальним світовим реаліям, передбачає якісно новий характер взаємозв'язків між інститутами різних рівнів та відображає таку ієрархію організаційних, функціональних та управлінських компетенцій основних суб'єктів глобальної економічної системи, яка істотно модифікується з появою нових інституційних акторів (Китай, Індія, Бразилія, Мексика, Таїланд та ін.) і частковою втратою своїх домінуючих позицій в глобальній економіці, особливо в світовій фінансовій системі, колишніми країнами-лідерами (США, Японією, Великобританією та ін.). Поява нових глобальних та регіональних викликів розвитку світової економіки в цілому та економічної безпеки окремої держави, зокрема, на ряду із загостренням існуючих фінансових протиріч і суперечностей дає підставу припускати, що ці проблеми не мають виключно організаційного вирішення. Об'єктивно створюється нова глобалізована система економічних відносин з новими інститутами та інституціями, проектування яких вимагає абсолютно нових підходів.

В рамках дослідження було здійснено комплексний аналіз концептуальних поглядів визначних закордонних та вітчизняних науковців на проблему управління економічною безпекою держави в глобальному середовищі, а також досліджено окремі її аспекти, пов'язані з розробкою та реалізацією ефективних інструментів, моделей, принципів та сценаріїв розвитку глобальної системи інституціоналізації управління економічною безпекою держави, а також потенційними способами та засобами інституційної взаємодії між суб'єктами глобальної економіки.

На сьогоднішній день міжнародними організаціями, регіональними угрупованнями та окремими потужними державами світу ведуться численні спроби інституційного оформлення та закріплення єдиних підходів до проблеми управління економічною безпекою держави в глобальному вимірі, визначення масштабів, напрямків та перспектив зростання взаємозалежності та взаємопроникнення суб'єктів світового економічного простору, розроблення універсальних принципів взаємовигідного співробітництва для різних держав світу з урахуванням їх національних інтересів та пріоритетів розвитку, а також апробація різноманітних інструментів здійснення управлінського впливу на економічну безпеку на багатосторонній основі.

Зауважимо, що в рамках здійснення управлінського впливу на економічну безпеку в глобалізаційному вимірі існують та розвиваються кардинально відмінні за загальною спрямованістю і специфікою протікання процесів, рівнем і масштабами впливу, а також характером зв'язків типи взаємодії інституцій у світовому економічному просторі. В цьому аспекті з метою детального аналізу якісної організаційної трансформації сучасних інституцій різних рівнів глобальної економічної системи, що відбуваються в процесі їх взаємного впливу та проникнення, на наш погляд, доцільно дослідити основні типи інституційної взаємодії.

Значний інтерес представляють погляди науковців на дану проблематику. Так Оран Р. Янг виділяє три типи інституційної взаємодії. Вертикальний тип взаємодії постає результатом організації співробітництва інституцій різних

рівнів та масштабів (наприклад, СОТ і ЄС, МВФ і АСЕАН та ін.). Горизонтальний тип постає відображенням взаємозв'язку інституцій одного рівня суспільної організації (наприклад, ЄС і Асоціацією країн Південно-Східної Азії, МВФ і Світовий Банком). Функціональний тип взаємодії визначає взаємозв'язки між двома або більше інституціями різного організаційного, функціонального та/або професійного профілю, основним завданням яких є вирішення одних і тих самих глобальних проблем сучасності. Політичний тип доцільно розглядати в умовах, коли відбувається примусове встановлення взаємозв'язків між різними інституціями з метою досягнення визначених колективних або індивідуальних інтересів провідних акторів глобальної економічної системи [2].

Резюмуючи проаналізовані в процесі дослідження теоретичні підґрунтя вивчення інституційної тематики провідних західних експертів, зазначимо, що на сьогоднішній день у науковому світі не склалося єдиного загальноприйнятого погляду на моделі, напрямки, методи і способи інституційної взаємодії, а також уніфікованих методик оцінки ефективності функціонування інститутів. В першу чергу, на нашу думку, це пов'язано з багатовекторною природою інституційної теорії як наукового напрямку. Широкий спектр наукових інтересів, а отже - об'єктів дослідження (від глобальних, міжнародних, державних інститутів та різного роду ринкових структур до суб'єктів господарювання та окремих осіб), унеможлиблювало тотальне зосередження науковців на конкретній проблематиці дослідження з уніфікованим об'єктом вивчення [3, с. 69]. На ряду з цим в умовах глобалізації світогосподарського простору при явному домінуванні міжнародних економічних відносин у забезпеченні конкурентних переваг суб'єктів міжнародної діяльності, перед інституціоналізмом постають нові завдання та виклики. Так сьогодні важливо не тільки здійснити комплексний аналіз характеру та сили інституційних взаємозв'язків та природи виникнення різних типів інституційної взаємодії, необхідним постає й розроблення концептуальної структурованої моделі динамічного та адекватного сучасним реаліям розвитку

процесу інституціоналізації управління економічною безпекою держави в глобалізаційному вимірі.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що в сучасних умовах розвитку глобальної економіки відбулися кардинальні зміни у новітніх шляхах та підходах до формування системи міжнародних економічних відносин. Багатовекторність розвитку та необхідність адаптації до нового інституційного середовища безпеки, актуальним викликам глобальної економіки вимагають не тільки створення адекватного сучасним реаліям світового економічного порядку, а й визначення якісно нового формату міжнародного економічного співробітництва. Виходячи з цього, глобалізаційний вимір інституціоналізації управління економічною безпекою держави передбачає створення таких схем та принципів здійснення управлінського впливу, за яких гарантуватиметься забезпечення збалансованості національних інтересів провідних держав світу та регіональних інтеграційних об'єднань з інтересами слаборозвинутих країн, суспільних інститутів, транснаціональних мережевих структур і міжнародних організацій глобального типу при розробці глобальних стратегій соціально-економічного розвитку в межах сучасної цивілізації.

Література:

1. Theodore Levitt. The Globalization of Markets [Electronic Resource] / T. Levitt // Harvard Business Review. – Mode of access: <http://www.lapres.net/levit.pdf>. – Title from the screen.
2. Young O. R. Institutional Interplay: The Environmental Consequences of Cross-Scale Interactions [Electronic Resource] / O. R. Young // The Drama of the Commons. - Mode of access: http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=10287&page=263. - Title from the screen.
3. Поручник А., Гайдай Ю. Формування інституційних передумов системи глобального управління [Текст] / А. Поручник, Ю. Гайдай // Міжнародна економічна політика. – 2008. – №8–9. – С. 42–77.

4. Ткач А.А. Институционализация глобального экономического развития [Текст] / А.А. Ткач // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – №1(5). – С. 398-403.

5. Харламов А.В. Глобализация и экономическая безопасность государства [Текст] / А. В. Харламов // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2010. – № 5. – С. 22-28.

List of references:

1. Theodore Levitt. The Globalization of Markets [Electronic Resource] / T. Levitt // Harvard Business Review. – Mode of access: <http://www.lapres.net/levit.pdf>. – Title from the screen.

2. Young O. R. Institutional Interplay: The Environmental Consequences of Cross-Scale Interactions [Electronic Resource] / O. R. Young // The Drama of the Commons. - Mode of access: http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=10287&page=263. - Title from the screen.

3. Poruchnik A., Gajdaj J. Formation of the institutional prerequisites of system of global governance [Text] / A. Poruchnik, J. Gajdaj // International Economic Policy. – 2008. – №8–9. – С. 42–77.

4. Tkach A.A. Institutionalization of global economic development [Text] / A.A. Tkach // Bulletin of the International Nobel Economic Forum. – 2012. – №1(5). – С. 398-403.

5. Harlamov A.V. Globalization and economic security of the state [Text] / A. V. Harlamov // News of St. Petersburg University of Economics and Finance. – 2010. – № 5. – С. 22-28.